

Bősze Péter

Szakavatatlanok véleménye a nyelvről, nyelvünkről, az orvosi nyelvről és a nyelv használatáról – böngészés a *Magyar Orvosi Nyelvben* megjelent írásokban

„Minden nemzetnek főkincse a nyelve.
Bármit elveszíthet, visszaszerezheti.
De ha a nyelvét elveszti, Isten se adja vissza többé.
Aki a jó magyar szót elhagyja az idegenért,
akinek a korcs magyar szó nem fáj, hazaáruló.”
Gárdonyi Géza

Valamely közösség nyelve az anyanyelv, ez a közösség létezési formája, ezért nevezzük a közösséget anyanyelvi közösségnek. Az anyanyelv addig él, amíg a közösség alkalmazza, a közösség pedig addig marad meg, amíg az anyanyelvét használja. Az anyanyelv tehát a közösségének sajátja, közügye; a közösség minden tagja beszéli, írja. Ők a szakavatatlanok, egyszerű nyelvhasználók. Vannak, akik figyelik a nyelvet, változásait tanulmányozzák, figyelmeztetnek. Ők a nyelvészek, a szakavatottak. Vannak ápolói a nyelvnek, akik a félrecsúszásokat helyreigazítják. Ők a nyelvművelők; köztük vannak nyelvészek, noha ez nem nyelvtudománykörü feladatuk, és szép számmal az anyanyelvért rajongó szakavatatlanok. Az anyanyelv egyformán közös kincse mindnyájuknak. Hogy mennyire az, rávilágít a szakavatatlanoknak a *Magyar Orvosi Nyelv* folyóiratban megjelent írásaiból való alábbi szemezgetés. (Ebben a kérdéskörben több cikket, könyvfejezetet írtam; ezekből nem idézek.)

Ádám György

„...Nagyváradról, tehát a Partiumból származom, ami annyit jelent, hogy a szűkebb hazámból elkerült nemzedéktársaimmal együtt kisliskolás korom óta belém ivódott a *soknyelvűség* éltető szelleme. Magyar anyanyelvünkkel együtt szinte természetesnek vettük, hogy tudtunk románul, de nem állt távol tőlünk sem az otthon hallott német, sem a román iskolában tanult francia nyelv. Talán éppen ezért már korán szegénynek, sőt nevetségesnek tartottuk a nyelvek meggondolatlan keverését, az összevissza, zavaros beszédet. Csúfoltuk a »románosan« magyarul beszélőket éppúgy, mint azokat az iskolásokat, akik »franciásan« vagy éppen »németesen«, tehát szerintünk finnyásan kényeskedtek. Természetes igényünk volt a *tiszta, érthető, makulátlan beszéd*, akár a magyarról, akár az akkor tanult idegen nyelvekről volt szó.” (1)

Bertók Lóránd

„Ha egy nemzet elveszti saját nyelvét, eltűnik, beolvad. Korunk, a világyarmatosítás (globalizáció) kora, ez már tulajdonviszonyai miatt sem kedvez a magyar nyelv fennmaradásának. Ha így haladunk, rövidesen csak a »bennszülöttek« nyelve lesz a magyar. Ha nem teszünk ellene, gyárakban, irodákban, egyetemeken rövidesen angol lesz a »hivatalos« nyelv.

Sajnos napjainkban már minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a köz- és a szakmai magyar nyelv egyaránt igen lepusztult állapotban van. Gyakorlatilag minden szakmai nyelvünk, mind szóhasználatában, mind szerkezetében pongyola, félgyarmati jellegűvé vált, noha erre semmi külső hatás nem kényszerítette használóit. Így ez az »önkéntes gyarmat« egyik sajnálatos tüneteként fogható fel. [...]

Elkeserítő kézbe venni egy szakmai rendezvény meghívóját, mert azon magyar szó az ülés megjelölésében, céljában, lebonyolításrendjében (konferencia, workshop, szimpózium, regisztráció, credit stb.), az előadások címében is alig található. Elgondolkodva a fentiekben megállapítható, hogy ennek a veszedelmes nyelvromlásnak az okai többek között a következők lehetnek. Első az a tévhit, hogy magyarul nem lehet kifejezni valamit. A második és nem jelentéktelen ok, hogy azt hiszik, ez az »előkelőbb«, a korszerűbb. A harmadik ok egyszerűen a lustaság, mert nem keressük a megfelelő magyar kifejezéseket. A negyedik ok pedig az, hogy fogalmunk sincs arról vagy észre sem vesszük, hogy ez a mai nyelvi helyzet nagyobb veszélyt jelent, mint a régebbiek. Pedig lehet ma is tiszta magyar nyelven beszélni és írni, csak először magunkat kell meg- és legyőzni, oda kell figyelni, és tudatában kell lenni annak, hogy a magyar igen gazdag nyelv, amelyen bármit ki lehet fejezni.

Mindent meg kell tenni szakmai nyelvünk visszamagyarosításáért, mert ez nemzeti fennmaradásunk záloga. Minden szakmában össze kell gyűjteni azokat a szakembereket, akiknek fontos a magyar nyelv, és hajlandók is érte tenni valamit. Minden szakmai alkalmat meg kell ragadni a helyes magyar beszéd és írás terjesztésére. Sajnos, ma még ott tartunk, hogy azok, akik egyetértenek ezzel a gondlattal és cselekvési tervvel, azok sem tudnak beszélni-írni idegen szavak nélkül, pedig ezek a szavak nem gazdagítják, hanem szegényítik a nyelvet. Így például csak az »információ« szó 29 szép magyar szót szorít ki nyelvünkéből. Nem beszélve a »már minden magazin, minden fesztivál« jelenségről (pl.: juhászfesztivál, tarhonyafesztivál stb.) és egyéb borzalmakról.” (2)

Boda László

„Mi, magyarok eléggé hajlamosak vagyunk az idegen nyelvű – görög, latin, angol, német – szakfogalmak használatára, előadásokban, közleményekben, azért is, mert az tudományosabb jelleget kölcsönöz mondanivalónknak, és így rangosabbnak mutatkozik. Elég egy orvosi szakvizsgálat szövegét idézni. Pedig nem ártana, ha ezt a beteg is megértené. Nem véletlen, hogy ennek a kérdésnek hatalmas irodalma van. [...] A megoldást a tudományos »kétnyelvűség« jelentheti. [...] A nevezék-tani kétnyelvűséget a magam részéről a katedránál azzal okoltam meg, hogy a magyar nyelvű szakfogalommal Magyarországhoz tartozom, az

idegen nyelvű terminussal pedig Európához vagy a világhoz. A kettős szóhasználatot egyébként a stílus változatossága is igényelheti (vö. *computer és számítógép*).” (3)

Buda Béla

„A szakkifejezések vagy műszók sajátos jelentéstartalommal bírnak, amelyek eltérnek (rendszerint szűkebbek) a magyar szó jelentési szerkezetétől. Az idegen szó segíti a fogalom kívánt jelentésének elkülönítését. A görög és a latin nyelv – főleg szóösszetételei szabályai és új szóképzéseinek szemantikai rendje miatt – kiválóan alkalmas volt az orvosi nevezéktanra (is). Nem véletlen, hogy ma is folyik görögös–latinos szakszóképzés olyan angol szavakból, amelyek a görög vagy a latin nyelvből származtak, és francia hatására, ill. a műveltségi nyelvhasználat részeként kerültek az angolba. Újabban az angol nyelvből főleg metaforaképzésen át, rétegnyelvi alapon jönnek létre találó kifejezések, amelyek a szakma zsargonjában ugyanúgy érdemesnek tűnnek az átvételre, mint a görög és a latin szóalakzatok. Ha mindezeket magyarra fordítanánk vagy magyarul adnánk vissza, külön szövegkörnyezettel kellene biztosítani szakszerű jelentésüket (előzetes szakmai egyeztetés és elfogadás után). Az orvosi szakmai kommunikáció, úgy látszik, nem képes nélkülözni az idegen eredetű szakkifejezéseket, és ezek nagy száma miatt most már nagyon nehéz lenne az egyeztetés. A szakkifejezések sajátos kontextusai (a klasszikus nyelvekben a jelentési rendszer, az angol kifejezésekben a képi vagy jelképi elem) új, alkotó szóképzést enged meg új összefüggésekre, jelenségekre, és ezek magyarítása már különösen nehéz lenne.” (4)

Csernátó Zoltán

„Anyanyelvünk szeretete nemcsak annak hangoztatásában, hanem ápolásában is megnyilvánulhat. Valójában ez utóbbi a hiteles szeretet. De az is fontos, hogy ez a szeretet ne vakítsa el nyelvi tisztánlátásunkat, lássuk meg és lássuk be anyanyelvünk korlátait. Míg az egyik oldalon rendkívül kifinomult nyelvi eszközök állnak rendelkezésünkre árnyalatnyi különbségek hathatós érzékeltetésére, addig a másik oldalon toldalékokkal és ragokkal működő nyelvezetünk igencsak ellenáll az idegen szavak simulékony beillesztésének.” (5)

Donáth Tibor

„A nemzeti nyelv ápolása minden időben a nemzeti kultúra ápolásának egyik legfontosabb tényezője. Fokozottan érvényes ez a kis nemzetekre, mert esetükben a világ 6 milliárdos populációját tekintve csak elenyésző kisebbség vallja magáénak a nyelvet anyanyelvként. A mi viszonylatunkban a 15 millió magyarul beszélő ember kis közösségnek számít, jöllehet a világon közel 7000 féle nyelvet beszélők táborában a magyar nyelv az első ötven közé tartozik.

Másrészt konkrétan a magyar nyelv felé való fokozott odafordulást indokolja az Európai Unióhoz való csatlakozás, nevezetesen az európai közösségen belül döntő mértékben az anyanyelv ápolása és fejlesztése biztosítja a nemzeti kultúránk integritását.

Ez a felelős munka elsősorban a filológusok, a szépírók, a lírátorok feladata. De a nyelv ma már egy rohamosan bővülő gyűjtőfogalom, mely a közbeszéd, az irodalom nyelvezetén túl felöleli az egyre inkább tagolódó szakterületek szakkifejezéseit, így külön fejezetet képeznek például a zenei, a jogi, a műszaki, az orvosi nyelv stb.

Joggal kérdezhetjük, hogy e szaknyelvek ápolása kinek a feladata? Vajon képesek-e a fent említett szaknyelvészek, lírátorok ellátni a szaknyelv-művelés munkáját is?

Nyilván nem, hiszen az egyes szakterületekre – és most beszéljünk konkrétan a biológiáról, az anatómiáról – vonatkozó előképzettségük a gimnáziummal befejeződött.

Világos, hogy a szaknyelv-művelést a megfelelő szakterületek szakképviselőinek kell végezni, olyanoknak, akiknek a szakmai tudásuk mellett egyúttal nyelvészeti, etimológiai, szemantikai affinitásuk, netán képzettségük is van.

A szaknyelv szerszám. Miként az alkotóművész, a kreatív iparos sem képes szerszám nélkül kifogástalanul dolgozni, így a tudományok világában a tudományos eredmények megfogalmazása is szerszámot, azaz közérthető, egységes szaknyelvet kíván. Ezt a szaknyelvet a tudományos dolgozónak kell új közleményei írása során állandóan csiszolnia, frissítenie.” (6)

Gaál Csaba

■ „Minden nyelvnek megvan a maga ésszerű gondolatmenete, és a nyelvben tükröződik egy nép gondolkodásmódja, tulajdonságainak némelyike, sőt – talán nem túlzás – a lelkiélete is. A nyelv a gondolatrendszer kódja. Szülőföldünk hanghordozása ott él nemcsak beszédünkben, de szellemünkben és szívünkben is (La Rochefoucauld).” (7)

■ „Szerkesztői tevékenységem során számtalan jelét láttam az *anyanyelvi műveltség fogyatékosságainak*: tömönatok halmozása, szűk szókinccs és ebből eredő szóismétlések, leegyszerűsített nyelvtan használata, ez alapvető ismeretbeli hiányosságokra utal. Az egyetemi jegyzetek, sőt tankönyvek rossz magyarsággal megírt oldalai is minden bizonnyal hozzájárulnak a (szak)nyelvi kultúra hanyatlásához. Egyszóval mindennapi jelenség az igénytelenségből fakadó »szaknyelvi trágárság« (Rák Kálmán).

A nyelv tükörképe a társadalomnak, az egyén szóhasználatja pedig jellemzi az illetőt. Szomorúan érzékelem leromlott nyelvezetünk mindennapjait. A közszereplők, politikusok fellengzős, silány és fontoskodó stílusa megfertőzte a tudományos világ nyelvezetét is. A mintát mutatni hivatott médiumokban ugyanezt a züllést észlelem. Ha az átlagember mindig ugyanazt a hibás szót, kifejezést hallja, abból indul ki, hogy ez így helyes, és a kör bezárult. Lehet, hogy mindezt a legtöbb szakember nem veszi észre, vagy csak kis hányaduk? [...]

Könyvszerkesztői munkásságom folyamán sokszor találkoztam értetlenséggel, amikor kértem a szerzőket, hogy *használjanak magyar kifejezéseket*. E mögött nyilván nem egyszer szellemi tohonyaság áll, hiszen nem mindig könnyű megfelelő és találó magyar fordítást találni. Nagy úr azonban a megszokás is. Nem méltányolható az a válasz, hogy amióta a fogalmat az angol eredetiből átvettük, »mindig így mondtuk«. Itt vetődik fel az adott szakterület hazai vezetőinek a felelőssége. Az ő kötelességük lett volna időben arról gondoskodni, hogy ezek a kezdetben újszerű kifejezések helyesen, vagyis magyarul honosodjanak meg. A szolgálai átvétel a legegyszerűbb megoldás. Végül olyan indoklást is a fejemhez vágtak, hogy azért tartuk meg az angol kifejezést, mert a nemzetközi kongresszusokon is így használják ezeket, és a fiatalok akkor könnyebben megértik, hogy miről van szó. Nos, aki idegen nyelvű előadást összefüggéseiben megért, és vitaszinten ismeri a nyelvet, annak nem kell magyar szakszövegben az eredeti angol kifejezésekhez ragaszkodnia, hiszen a nélkül is boldogul – ha meg nem, úgyis mindegy!” (8)

■ „Az egyoldalú szakismeret torzítja az orvos gondolkodásmódját. A látóhatár tágitásához jelentősen hozzájárul az *emberi kultúra* ápolása, amely alapja az emberek közötti kapcsolatnak. A műveletlen ember kevésbé képes az orvosi gondolkodás elsajátítására, mindazon ismeretek megtapasztalására, amelyek a mindennapi és szakmai életben szükségessé és hasznosak. Ez a viselkedés ugyanis *egyfajta filozófiát* is jelent. A filozófia szó itt tágabban értelmezendő, azaz olyan tudományként, amely a természet, a társadalom és a gondolkodás legáltalánosabb törvényeit kutatja, és azokat a mindennapokban alkalmazza. (A filozófia az ősi felfogás szerint csodálkozás.) Így nézve a fogalmat, az valóban része az orvostudománynak, hiszen a napi gyakorlatban minden orvos többé-kevésbé kialakítja a saját »filozófiáját«, ahogy a gyógyítandó ember sem ragadható ki szoros kötődéseiből. Az emberekkel való bánáshoz *empátia* és kellő *műveltség* kell. A művészetek, az irodalom, a filozófia, a hittudomány iránt érdeklődő, azokban valamelyest jártas orvos tudja csak igazán megérteni a betegek nyomorúságát, kiszolgáltatottságát. A legtöbb orvost a nagy nyilvánosság elsősorban emberi magatartása szerint ítéli meg, és csak másodsorban szakmaisága alapján.” (9)

Gyèresi Árpád

„Tudományos előadásban alapvető elvárás, hogy amire megfelelő magyar kifejezés van, azt magyar nyelven kell előadni. Az idegen nevezetek használata önmagában még nem jelenti a munka tudományos színvonalának magasabbrendűségét. Magyar nyelvű tudományos előadásnak a magyar nyelvű műveltséget kell tükröznie. [...]

Jelenleg a magyar nyelvű tudományos lapok nagy gondja, hogy a tudományos eredmények nemzetközi értékelése (ld. pl. hatástényező) döntően a rangos, angol nyelvű szaklapokban való közlésre készíti a szerzőket. Emiatt csökken a magyar nyelven közlő szerzők aránya, sőt a lapok léte forog kockán. Évek óta e választút előtt áll a 92 éve megjelenő erdélyi magyar szaklap, az *Orvostudományi Értesítő* (Erdélyi Múzeum-Egyesület) is, tekintve, hogy a fiatal szerzők szinte kizárólag angolul közölnek a teljesítménymérési szempontok következtében.” (10)

Györfly Sándor

„A nyelvművelés mindannyiunk feladata, és azért szükséges minden szakmában megfogalmazni magyarul a mondanivalónkat, hogy anyanyelvünk ne elvállasszon, de összekössön.” (11)

Jászberényi Csaba József

„A nyelv (jó esetben) együtt fejlődik a körülöttünk lévő világgal, és ezzel minden szakterületen együtt kell haladnia. Különösen fontos, hogy lépést tudjunk tartani a nemzetközi fejlődéssel, mert ha ez nem így történik, akkor egy olyan szakzsargon jön létre, amelyben a már régóta létező magyar szavak is feloldódnak, és adott esetben visszaváltoznak idegen, eredeti alakjukká.” (12)

Juhász Nagy Sándor

„A korszerű magyar tudományos nyelv kialakulása nagyjából egybeesett a tudományos kutatás hazai fellendülésével, az önálló magyar tudományos élet megerősödésével. Noha a folyamat csiráiban már jóval korábban bontakozni kezdett, nyelvünket a késő reformkortól kezdődően egy-két tudósnemzedéknek (Arany és Jókai kortársainak) voltaképpen bámulatosan rövid idő alatt sikerült alkalmas eszközzé alakítani tevékenységük pontos leírására, gondolataik árnyalt kifejezésére. Így a magyar nyelv, ha említett feladatkörének betöltésében – de csakis abban! – kezdetben jócskán le is maradt a nagy nyugati nyelvektől, ezt a történeti hátrányt hamarosan és tökéletesen behozta. Kifejező és tömörítő erejében, választékoságában, szabatoságában a magyar tudományos nyelv – a helyesen használt magyar – ma már egyetlen tudományágban sem marad el a nagy világnyelvektől, ami az emberiség igen kevés (legfeljebb két-három tucat) nyelvéből mondható el a sok ezer közül.

Szellemi elődeinknek, köztük az első magyar orvos-nemzedék kiválóságainak (Balassáéknak, Markuszovszkyéknak) mindezek véghezviteléhez kevés lett volna – egyébként vitathatatlan – »szakmai« illetékességük. A kényszer sem hajtotta őket, hiszen valamennyien hibátlanul beszéltek és írtak németül (többször, köztük a legnagyobbak, az anyanyelve is ez volt) [...] Teljesítményük véghezvitelére egy dolog sarkallta őket: izzó patriotizmusuk. A természettudósok, köztük az orvosok, nem voltak egyedül ebben; egy hatalmas áramlat ragadta magával őket, amellyel nem pusztán csak sodródtak, hanem önkéntes vállalással vetették magukat belé. Személyes élményüké vált a tudás, hogy

a magyar nemzet és a magyar nyelv úgyszólván egyet jelent;

e két dolog nálunk szerveződésben kapcsolódik egymáshoz, mint e világ igen sok más népénél. Az értelmiségi réteghez tartozván mindenekelőtt természetesen a kapcsolat magasabb művelődésbeli szempontjaira figyeltek. E nézőpont elsődlegessége ma sem vitatható. Ha a magyarság 1100 éves Kárpát-medencei történetének számtalan értékes művelődésbeli vívmányai, alkotásai közül csak egyetlenegy szabadna megnevezni, habozás nélkül választhatnánk az anyanyelven létrehozott művészi teljesítmény *egészét* (a »szépliteratúrát«), a közös emlékezet legősibb, már-már ködös rétegeibe visszanyúló népköltészettől kezdődően egé-

szen Weöresig, Nagy Lászlóig és (remélhetőleg) tovább. Ezért, amikor annak idején az első hazai orvisskola nagyjai – ki-ki a maga szűkebb szakterületén – Nyugat-Európa akkori nagyságainak színvonalához törekedtek (sikerral) hasonlítani, nyelvi igényeik szerint a korabeli magyar írás kiválóságaihoz – Vörösmartyhoz, Petőfihez, Arany Jánoshoz – és szellemiségükben természetesen a nyelv fellendítésére akadémiát alapító Széchenyihez »zárkóztak fel«. Céljukat talán nem érhették el egy csapásra (ehhez hosszú évtizedek kellettek), de törekvéseikkel (hasonlóan a tudomány sok más ágazatához) az orvoslás számára valódi értékfeltáró és értékmegőrző *közösségi keretet* teremtettek. És törekvéseikből éppen ez maradhatott máig a legidősebbnek.

A patriotizmus ma sem jelent mást, mint egyrészt a nemzeti közösséggel önként vállalt mély érzelmi azonosulást, másrészt e közösség iránti tudatos felelősségvállalást. A fogalomról lekophattak a másfél század előtti idők romantikus szívirágai, és – talán – a hangsúly is áthelyeződhetett, racionálisabb korszemléletünknek megfelelően, a dolog másodikként említett oldalára – ám a lényeg változatlan maradt. Adott tárgykörünkre leszűkítve a kérdést:

aki orvosként magyar nyelven ír – magyar nyelven is ír –, s törekszik ezt a csodálatosan fejlett közlési eszközt színvonalasan használni, tudatosan kinyilvánítja – mintegy a hazai tudományos közösség éltető elemébe lépve –, hogy felelősséget vállal a közösségért és fontosnak tartja annak értékététét.

Ezáltal hozzájárul egy *valós* értékrend természetes kialakulásához, ami nélkül az igazi, torzításmentes szakmai közvélemény és az egészséges közélet elképzelhetetlen. [...] Ez hozzásegít annak fenntartásához (vagy újraélesztéséhez?), ami a magyar szakemberek legnagyobb erőssége (s a külföldre került magyarok – nem csak orvosok! – sikerének legfőbb »titka«) volt, s a jövőben is lehet: a sokoldalúsághoz, az *egészet* egyben látó, átfogó szemlélet létrejöttéhez, a »csöslátás«, a túlszakosodás helyett. Bátran kijelenthető, hogy mindez elsőrendű nemzeti cél abban a szellemben, amelyben Széchenyi István látnoki módon, éppen 160 éve, feladatunk népe számára előírt (*Kelet népe*, 1841). »Kisnyelvi« voltunk ebben a tekintetben hátrány helyett előnnyé válhat, hiszen szűkebb, eszményi síkon összefogottabb szakmai közösségeket tételez fel, természetesebb módon történő odafordulást a többiek eredményei, tudományos nézetei felé.” (13)

Kiss József

„Vajon hol és mikor tanulja meg a szakorvos a betegségek és a tünetek magyar nevét; mikor tanulja meg megérteni a beteg, és mikor tanulja meg magyarul, azaz a közember számára is érthető nyelven elmondani a »diagnózist« és a »terápiát«? Hasonlóan a más szakterületen dolgozó értelmiségiekhez, az orvosoknak is először rendesen meg kell tanulniuk a szakmájukat magyarul, valamint – magyar lévén – idegen nyelven is, és orvos lévén – természetesen – latinul is. Szerintem ez alapvető követelmény kell legyen minden magyar értelmiségi számára. Hiszen az anyanyelv használata fontosabb kell legyen a szakmai tolvajnyelv használatánál, különösen, ha olyan foglalkozást űz –bocsánat! –, ha olyan hivatást gyakorol, amely során emberekkel foglalkozik. Vagyis ha tudása és szakértelme elsősorban nem szakmai közegeben, hanem a köznap életben, a közemberek körében érvényesül. Hiszem, hogy az orvoslás alapvető célja a gyógyítás és a betegségek megelőzése. Ezt pedig csak közérthető, világos, szabatos, magyarul megfogalmazott ismeretközléssel lehet magyar emberek között elérni.” (14)

Kupcsulik Péter

„A technika fejlődése, a gazdaság növekvő lehetőségei, a társadalmi elvárások bonyolult összefüggései kritikus szakaszhoz érkeztek az elmúlt évtizedekben. Az orvostudomány fejlődését mindeddig általános érdeklődés és támogató fogadtatás övezte. Ezekben az évtizedekben azonban teret nyertek a pénzügyi, gazdasági szempontok, és megszülettek az egészségügyi kiadások csökkentését célzó intézkedések sorai. Sajátosan kapcsolódott össze ezzel az egyén önrendelkezési jogának

általános elismerése. Az egészségügy szempontjából ez azt jelentette, hogy az orvos–beteg kapcsolat, illetve az orvosi szakma és a társadalom viszonya alapvetően megváltozott. Míg korábban az orvosi tevékenység mind az egyén, mind a társadalom szemében a feltétlen bizalomra épülő, kiemelkedően magas erkölcsi szintű, objektív szakmai tudáson alapuló, de a gyógyító orvos képességei és tapasztalata által döntően meghatározott tevékenység volt, melyet az elzárkózás alig átlátható fala vett körül, ezután a számonkérés, az elszámoltatás, a beleszólás igénye merült fel. Nem vitatva azt, hogy ennek kétségtelen emberi jogi okai is voltak, a döntő tényező azonban a gazdasági szempontokban lelhető fel. Ez a kényszerű helyzet azt tette szükségessé, hogy a szakmai tevékenység a társadalom felé, az egyes orvos munkája a beteget felé érthető és átlátható legyen.

A tájékoztatás kritikus pontja a nyelv, jelesül az orvosi nyelv. Ebben az összefüggésben az orvosi nyelv nemcsak egyes szavakat vagy szóhasználatot jelent, hanem összességében a közlés tartalmi jellemzőit és szerkezetét is: azt a törekvést, hogy az orvosok egymás közötti vagy a beteg felé használt tájékoztatási módszereiben az anyanyelvi kifejezések használata, a magyarázó jellegű fogalmazás, azaz a közérthetőség váljon uralkodóvá. Magyarország ebből a szempontból is késésben van a nyugati féltekéhez képest. Ennek talán megvan az az előnye, hogy elkerülhetjük a nem kívánatos szélsőségeket.” (15)

Lapis Károly

„Napjainkban az orvosbiológia területén végbemenő, hihetetlen tempójú és egyben lenyűgöző fejlődés [...] következtében naponta számos angol terminus technicus születik. Ha ezeket változatlanul vagy – ami még rosszabb – kissé kitekert formában vesszük át és használjuk, torz lesz a magyar orvosi nyelv fejlődése, illetve meg is áll. Márpedig, ha egy nyelv valamelyik összetevőjének [...] fejlődése megáll, akkor az a nyelv egészének a fejlődésére is károsan hat, megtorpanja azt, ami azután előbb-utóbb a nyelv halálát eredményezi.

Ezért van szükség a magyar orvosi nyelv folyamatos és céltudatos fejlesztésére – új szavak megalkotására – még akkor is, ha [...] a magyar orvosi szaknyelv csak szűk körben: itthon és a környező országokban, a diaszpórában élő magyarság körében lesz majd használatos.

Gondoljunk csak bele, hol tartana a magyar orvosi szaknyelv nagy elődeink céltudatos nyelvművelő tevékenysége nélkül.” (16)

Matekovits György

„Nem kell csodálkozni azon, hogy a kisebbség-többség fogalomrendszerét nem használjuk szívesen. Itt nem kizárólag az anyaországról, a történelem szíkjével lekanyarított nemzettrész számszerű mennyiségi arányairól van szó, amikor a szülőföld nem egyezik a hazával. [...]

Egy beszélőközösséget akkor tekinthetünk kétnyelvűnek, ha mindennapi beszédében két – vagy több – nyelvet használ. Magyarország határai mellett – a történelmi múltból adódóan – kétnyelvű közösségek élnek. A magyar nyelvi ismeret lehetőséget ad az anyanyelv használatára, de a földrajzi elhelyezkedéstől függően van, ahol többé, van, ahol kevésbé gyakran adódik alkalom a magyar szó használatára. Éppen e nyelvi közeg összetettségéből adódóan vezették be a nyelvészek a nyelvi otthonosság fogalmát.

NYELVI NEMZEDÉKEK Ennek keretében öt nyelvi nemzedéket különböztetünk meg.

1. Az anyanyelvi beszélő az a személy, aki az anyaországban vagy azzal határos más országban, általános iskolai, esetleg további tanulmányait a magyar tannyelvű oktatásban, magyar nyelven végezte. Anyanyelvét tudatosan használja, alaposan ismeri annak helyesírását, mondatszerkesztését.
2. Első nyelvi nemzedékhez tartoznak azok a nyelvhasználók, akik maguk részt vettek a magyar nyelvi oktatásban, de csak elkezdték azt, majd tanulmányaikat más nyelven folytatták.

3. Második nyelvi nemzedékről akkor beszélünk, ha a szülők legalább egyike részt vett magyar tannyelvű képzésben. Ez esetben a családtagok anyanyelvi szintű beszélőtől sajátították el a magyar nyelvet.
4. Harmadik és további nemzedékhez tartozik az a beszélő, akinek szülei egyáltalán nem vettek részt a magyar nyelvi oktatásban, csak valamelyik felmenője. A magyar nyelvhez nem semleges a hozzáállása, hiszen magyar gyökerekkel rendelkezik.
5. A magyar nyelvvel mint idegen nyelvvel kerül kapcsolatba az, akinek felmenői között nincs magyar anyanyelvű személy.

NYELVI OTTHONOSSÁG Ez a tág fogalom magában foglalja: a nyelvtudást, a nyelvismeretet, a nyelvtudáshoz fűződő érzelmi hozzáállást és a nyelvhez való tudatos viszonyt. [...]

SZOLGÁLTATÁS VAGY SZOLGÁLAT? Véleményem szerint a fogasztói társadalmak azzal követték el az egyik legnagyobb hibát az egészségügy jogi szabályozásában, hogy a gyógyítást, az orvos jobbító tevékenységét a szolgáltatások körébe sorolták. Ez a filozófiai tévedés egy ponton, de széles néprétegek körében kikezdte a polgári társadalom hagyományos értékrendjét. Ráadásul ez a fajta hozzáállás képmutató is, mert aki már látott beteg, szenvedő embert, akit fájdalmak, kétségek gyötörnek, az tudja, hogy ez a beteg nem szolgáltatásvásárlásra tér be hozzánk.” (17)

Michelberger Pál

„Ha az egységes tudományos nyelv egyúttal egyetlen tudományos nyelvet enged meg, akkor az ettől eltérő nemzeti nyelvek elszegényednek. Megszűnik a nemzeti nyelvű tudományos irodalom, elszegényedik a tudományos ismeretterjesztő irodalom, leépül az alapfokú és gyengül a középfokú oktatás. (A felsőoktatás feltételezhetően hozzáférhető marad az elit számára angolul). A nemzeti nyelvek szókincse a tudományos kifejezések eltűnése miatt zsugorodik.

A tudományos nyelv kiesése után a nemzeti nyelv további erózióját a hivatali nyelv elangolosodása, majd a szakmai nyelvek eltűnése fogja fokozni. A nemzeti nyelv visszaszorul a templomba és a konyhába.” (18)

Molnos Angéla

„...Végül megfogalmaznám harmadik tételtem. A tudományok, többek között a lélektan és az orvostudomány szaknyelvének magyarítása elsősorban közakarat kérdése, másodsorban az intézményesített hatalom kérdése, és csak harmad- és negyedsorban szakmai és nyelvészeti feladat. [...]

Kazinczy (1759–1831) idejében megvolt a közakarat. Egy akkori latin–magyar–német szótár végén találtam egy körülbelül 6000 nevet tartalmazó, 62 oldalas felsorolást, a kiadást segítő »Magyar Hazafiak« címmel. Mindenféle intézmény, minden korú és rangú ember az ország minden részéből, szegény és gazdag, munkájával és anyagilag is támogatta a szótárt. A nemzet védte közös kincsét. Egy magyar főnemes, Széchenyi István hozzáadta tekintélyét és pénze hatalmát.” (19)

Nagy Tibor

„Neves professzor szerzőm, amikor azt javasoltam, hogy kéziratában a különböző angol szavak helyett valami jó magyart kellene találni, a következőképpen válaszolt: »Ezt civilizált nyelveken így írják«. Kinevetnék a szakmabeliek, ha az elfogadott nemzetközi (értsd: angol) helyett nem is igazán jó magyar fordítást használna.

Érettségi találkozóon egykori padtársam (ma egyetemi tanár, a tudomány doktora) kijelentette: magyarul nem érdemes publikálni, magyar nyelven könyvet kiadni kidobott pénz. [...]

Megkockáztatom a feltételezést: ha az egyetemi oktatást, a tudományos könyvkiadást, általában a tudás átadását teljesen átállítjuk idegen nyelvre, kettészakad az ország. Valamilyen szinten magyarul beszélő

köznépre és egy képzett, iskolázott, de nem magyarul beszélő elitre. Ezt úgy is megfogalmazhatjuk, hogy »visszafelődünk« a nyelvújítás előtti állapotba.” (20)

Nemesánszky Elemér

„A magyar nyelv a legrégibb és legdicőségesebb emlékműve nemzeti önállóságunknak és szellemi függetlenségünknek. [...]”

Nyilvánvaló, hogy az utóbbi évtizedekben a globalizáció vírusa fertőzte meg nyelvünket. Ha Vörösmarty Mihály veretes vagy Arany János csodálatos dallamú és szókincsű mondatait a jelenlegi médiaszövegekkel összevetjük, szomorúan döbbenünk rá, hogy a gyengülő-fakuló, betegeskedő magyar nyelv gondozó őrszemekre, társadalmi összefogásra, illetve alapos orvoslásra szorul. A nyelvrontó vírust elpusztító, az ellen immunizáló védőoltást nem ismerünk, az okok kiküszöbölésének óhaja pedig csupán hiú ábránd! Panaceában tehát nem reménykedhetünk. A tünetek felismeréséig azonban el kell jutnunk, a siralmas status quót rögzíteni szükséges és a jobbítás szándékával felvértezve »minden magyart« meg kell szólítani. A sokasághoz szólás hitével, Csokonai reményével, Kazinczy tenni akarásával, Széchenyi István elszántságával lehetne lépni a magyar nyelv megmentése érdekében.

A tudomány területén a legfenyegetőbb az idegen nyelvi hatás. Nekünk, orvosoknak először a saját házunk táján kell körülnéznünk, hiszen a szaknyelvet követni ma már alig lehet. Nem vagyok nyelvész, a szavak ízét többnyire olvasva érzem, és főleg akkor, ha a betűvetést (már egyre ritkábban) a magam örömeire gyakorlom. A diszciplína „dadaista kaleidoszkóppá” csorbult nyelvezetét régóta figyelem és egyre nehezebben viselem, hogy a beszélt nyelv és az írott szöveg először rétegnyelvvé torzul, majd napjainkra a magyar nyelv elemei lassan kisebbségbe szorulnak. Petőfi Sándor indulata idéződik fel bennem, akinek versében bánatában a legény egyetlen hűséges társát nem kímélve: »...nagyot ütött botjával a számár fejére.« [...]

Idézem Lükő Gábort, aki *A moldvai csángók* címmel megjelent könyvében ekképpen fogalmazott: »A szaknyelv mindaddig értéktelen (és értelmetlen) marad, amíg a 'specialisták' olyan őszintén nem szomorodnak el saját nyelvük idegen, rossz és csúnya voltán, mint a moldvai csángók a magukén. A hibridnyelv zavart okoz az identitásban, torzítja az önértéket. Az orvosoknak mindenekelőtt meg kell tanulniuk azt, hogy tiszta, szép magyar nyelven beszéljenek. Ez lehetne a közös alapja az egymással és a betegekkel való mindenkori értekezésnek is.« [...]

Minden egyes orvos kötelessége lenne a magyar orvosi szaknyelv ápolása. A legnagyobb tisztelet illeti azokat, akik állandóan hallatják jobbító szándékú szavukat. Sajnos, csupán néhány »megszállotról« van szó. Erőfeszítéseik szintere is szűkös, hiszen alig lehet találni olyan folyóiratot, amely ebben a témában elkötelezett lenne.” (21)

Németh Éva

„»A szerző helyében figyelembe venném a véleményemet.«

Az írásom mottójául választott mondatot évek óta dédelgetem. Egyik lektorunk summázta vele megcáfolhatatlan igazságait, és engem, valahányszor eszembe jut, mindig megmosolyogtat. Irigylem a belőle áradó magabiztosságot, különösen most, amikor botcsinálta nyelvvédőként összegzem tapasztalataimat a magyar orvosi nyelvben terjedő anglicizmusokról. Azt remélem, hogy az e tárgyban szokásos, általános és kötelező búsongáson túljutva legalább egy vagy két kérdésben meggyőzőm olvasóimat. Mert a szerkesztő – embere válogatja – igyekszik féken tartani az angol, valamint a hagyományos görög–latin és a magyar orvosi nyelv közti kizsorítósdit. Attól tart, hogy egyszer csak azon kapjuk magunkat, jobban tetszik a *tarsal tunnel*, mint a *kéztőalagút*, ismerősebben cseng a *score*, mint a *pontszám*, az *up-to-date*, mint a *naprakész*, a *staging*, mint a *stádiummeghatározás*, a *compliance*, mint az *együttműködés*, a *study*, mint a *tanulmány*, a *mapping*, mint a *feltérképezés* és így tovább, utalva azokra az újabb fogalmakra is – *stentgraft-implantáció*, *leukocytarolling*, *Toll-like-receptor* stb. –, amelyek leírására már nem is születnek magyar szavak. [...]

Tovább cifrázza a helyzetet, hogy az orvosi kifejezések jó részét az angol is a latinból vette át, de ma új értelmezésben vagy más összefüggésben mi az angoltól vesszük vissza, a két vagy néha mind a három nyelvet kombinálva (*mucosa associated lymphoid tissue*, *large granular lymphocyte leukaemia*, *painful anular fissures tünetegyüttes*).” (22)

Pálkás József

„A gondolat a szóban nem kifejezést nyer, hanem végbemegy.”
(Lev Szemjonovics Vigotszkij)

„Ha a gondolat és a szó egy, akkor a tudomány és annak nyelve is [...] egysége mindannak, ami a teória és a gyakorlat eredményeképpen létrejött.

Platón elképzelése szerint az orvoslás a test szolgálója, a beszéd a léleké, így mindkettő hozzájárul az ép lélek és test megőrzéséhez. A nyelv használata is lehet tehát természettudomány és az orvoslás is nyelvművelői feladat. [...]

A magyar orvosi nyelv, mint minden szaknyelv, művelést kíván: a nyelvézeti szempontok átvitelét arra a dinamikus fejlődésre, amely az orvosi gondolkodásban lezajlik. [...]

Az európai uniós csatlakozásban a helykeresésünk és helyünk megtalálása új identitás létrejöttét fogja elősegíteni, amelyben nyelvünk megtartó-megújító szerepe kiemelkedő jelentőségűvé válik.” (23)

Palkovits Miklós

„A magyar orvosi nyelv kérdése [...] egyidős magával az orvoslással. [...] A magyar orvosi nyelv kimunkálása és helyes használata az elmúlt évszázadok során mindvégig két tevékenységen alapult: az ismeretek bővülésével együtt járó szókincsgyarapodás szakmailag helyes, és a magyar orvosi nyelvbe legjobban illeszkedő ápolása, valamint az új szavak széleskörű ismertetése, használatának általános elfogadtatása.” (24)

Pásztor Emil

„A szakkifejezések fontos részét képezik a nemzeti nyelvnek. A biológia és az orvostudomány folyamatos fejlődése, a kutatás és a technika haladása szükségessé teszi, hogy szaknyelveinkben is megtaláljuk a legszebb, legkifejezőbb magyar, illetve magyaros megnevezéseket. Egyetértek Donáth Tibor professzorral, aki a *Magyar Orvosi Nyelv* 2003/2. számában a következőket írta: »Világos, hogy a szaknyelvművelést a megfelelő szakterületek szakképviselőinek kell végezni, olyanoknak, akiknek a szakmai tudásuk mellett egyúttal nyelvészeti, etimológiai, szemantikai affinitásuk, netán képzettségük van.« Ehhez csak annyit tennék hozzá, hogy egy-egy szép magyar nyelvű szakközlemény, a nyelvújítás tudatos igénye nélkül is, hozzájárul nyelvi értékeinkhez.” (25)

Szabó T. Attila

„[...] Arra a vezérgondolatra, miszerint »...az idegen szó dédelgetése nem szókincsbeli gazdagodást, hanem éppen ellenkezőleg, szegényedést jelent.« A természettudományokban ez csak részben igaz. Nem kétséges, hogy a nemzetközi szakszavak beépítése a magyar nyelvbe szükséges is – és nem is rossz. A rossz akkor következik be, ha a gyakori idegen szakkifejezéseknek nem születik magyar megfelelője (vagy ha született is, a szerző előadójának nincs tudatában). Erre csak egy éppen időszerű példát említenék, a *genetika* (magyarul örökléstan, örökléstudomány) példáját. Nem hiszem, hogy volna olyan »purista«, aki kitiltaná a magyar nyelvből a *genetika* szót – különösen akkor, ha tudja, hogy az örökléstan tudományági önállóságát egy magyar államnemesítő, gróf Festetics Imre ismerte fel és nevezte meg elsőként 1819-ben [...].

A nemzetköziség és nemzeti büszkeség is indokolja tehát a *genetika* szó használatát. De a nemzetközi vagy nemzeti vitájában van legalább két nyomós indok is a magyar *örökléstan* és a nemzetközi *genetika* szakszavak váltakozó használatára a magyar szövegben. Az egyik a választékosabb fogalmazás lehetősége: a két egyenértékű szó sokszor

felváltva használható az egymást követő mondatokban, vagy – kényszerhelyzetben – akár egy mondaton belül is. A »szókincsbeli gazdagodás« tehát választékosabbá, értékesebbé teszi a szerzőt is.

Ami azonban igazán fontos, az a tartalmi kérdés. Az átöröklés (*heredity*) ténye évezredes emberi tapasztalat. Az örökléstan tudománya (*genetics*) 2020-ban éppen 200 éves, korszakváltó (na jó, legyen *paradigmatikus*!) felismerés, felfedezés.

Ez a példa és a hasonló példák sora (na jó: *mutatis mutandis*) is igazolja, hogy a jól megválasztott és helyesen használt magyar szakkifejezések nemcsak szókincsbeli, hanem tartalmi, gondolkodásbeli gazdagodást is jelentenek.” (26)

Szirmai Imre

„Ma azt tapasztaljuk, hogy az egyeduralkodó angol nyelvből minden nemzeti nyelv igen sokat vesz át, különösen könnyen azokat az angol szavakat, amelyek latin tövűek. Ez azért érdekes folyamat, mert így módon – kis torzítással – mégis visszakerül a deák nyelv a magyar orvosi nyelvbe. Ez a tendencia olyan erős, hogy még a meglévő latin kifejezések is kissé »elangolozva« élnek tovább (pl. *basal ganglionokat* mondanak *basalis* helyett, *anterior magcsoportot* az *elülső* helyett, *cranial felé* mondja a radiológus a *fej felé* vagy a *koponya irányába* helyett stb.). [...]

A nyelvzavar fogalmi zavar. A neurológia szaknyelvében a homályosságot a tárgyi tudás hiánya, a meghatározatlan vagy az anyanyelvre nem fordítható, esetleg hiányzó fogalmak okozzák. Az orvosok könnyen átvesznek politikai és köznyelvi kifejezéseket, amelyek a kanonizált szaknyelvet rontják. Ezekon felül az orvosi nyelv hibáinak nagy része az orvosok attitűdjének megváltozására vezethető vissza. Ennek két fontos eleme: az egyszerűsítés vágya és a szakmai tévedéstől való félelem.” (27)

Telegdy Gyula

„Az orvosi nyelv fejlődése és jelen helyzete is eltér a többi szakmai nyelvtől. Az orvosképzés nyelvének nevezéktana a latinra épül. Egy diagnózis elnevezése ma is latin. Az emberi testen való tájékozódáshoz a szakma szintén a latin nyelvet használja. A nyelvújítás idején megpróbálták a betegségek elnevezését magyarra lefordítani. A szaknyelvhasználatba ezek a magyartások nem nagyon mentek át. Ma, ha illet hall az ember, vagy régebbi tudományos közleményekben ilyen szóval találkozok, inkább a csodálkozás vagy – az esetek egy részében – az érthetlenség érzése tölti el.

A problémákat csak tetézi az, hogy a tudományos folyóiratok jelenleg elsősorban az angol nyelvet helyezik előtérbe. Ez részben jó, részben további nehézségeket jelent. Jó, mert [...] a kiváló magyar eredmények megismerhetővé válnak a világ számára is. Baj azonban az, hogy miközben a latin mellett most már az angol nevezéktan is megjelenik, elfelejtjük a magyar szakmai nyelvet, amelyre pedig továbbra is nagy szükség van, hiszen az orvostársadalom körülbelül 40 000 főt számláló közösségének, az új eredmények megismerésének, a továbbképzésnek a nyelve a magyar.

Sajnos azonban, azt lehet érzékelni, hogy a magyar orvosi nyelv lassan sorvad, miközben a jövevényszavakkal színesedik is. Kérdés azonban az, hogy ez gazdagítja-e vagy szegényíti a magyar orvosi nyelvet. Különösen nehéz helyzetben van az az oktató, akinek a hallgatók számára tankönyvet kell írni, vagy a fiatal, akinek záródolgozattal vagy disszertációval kell befejezni életének egy-egy fontos periódusát.

Tartsuk meg a latin nomenklaturát vagy fonetikusán írjuk a latin szavakat? Ha ez utóbbit választjuk, akkor minden latin szót fonetikusán használjunk vagy csak egyeseket – és akkor melyeket? Az idősebb korosztály a klasszikus latin nevezéktanon nőtt fel. Számukra a fonetikus írásmódot sok esetben még olvasni is elborzasztó. Ha ilyen tankönyvet adunk a hallgató kezébe, hogyan fogja a latin diagnózist leírni?” (28)

Vizi E. Szilveszter

„Jogi szempontból a jövőben az orvostársadalom érdeke, hogy szabatos magyar nyelven és egyértelműen írjuk a körmeghatározást (diagnózist), a kórelőzményt (anamnézist) stb.” (29)

„Segíteni kell azokat, akik akár itt, akár ott a kultúrnmzet értékeinek megeremtésében és megőrzésében, a tudomány eredményeinek itteni és ottani honosításában, a tudomány továbbfejlesztésében, a nemzeti kultúra értékeinek megőrzésében, újateremtésében, helyreállításában, megerősítésében, illetve az európai ideálok szolgálatában dolgoznak. Példaértékű és úttörő jellegű volt a Magyar Tudományos Akadémia azon lépése, hogy 1990-ben bevezette az akadémiai külső tagságot, ezzel egyenjogúsítva a határon kívül élő magyar tudósokat az államhatáron belül élőkkel.

Márai Sándor kései, hetvenes évekbeli naplójának gondolatai nagyon is érvényesek a XXI. században, amikor a politikai határok el fognak tűnni: »Az ország, a nép még nem haza ... nincs más haza, csak az anyanyelv.«

Természetesen manapság is van »műnyelvi válság«, s az informatikai forradalom természetéből adódóan sok nyelvi kultúrában megjelent ez a probléma. Tudomásul kell venni, hogy a tudomány nemzetközi, nem alkalmazkodhat államhatárokhöz, politikai rendszerekhez. A II. világháború után a tudomány közös nyelve az angol lett. Így nem véletlen, hogy azt is felvetették: nem is szükséges a tudományos nyelvek bonyolult fogalmainak fordítása, nemzetivé tétele.

Ez alapvetően téves nézet. Az ismeretek terjesztése a XXI. század nagy kihívása, hiszen tudásalapú Európa épül, s egyenrangú társként az Európai Unióba csak szakmailag jól felkészült, a tudomány legújabb eredményeivel is felvértezett népként, nemzetként léphetünk be, ezért mindennél fontosabb, hogy a tudomány nyelvezete, a szaknyelv közérthető legyen. Csak így biztosíthatjuk, hogy kultúrnmzetünk minden tagja hozzáférhessen a tudomány, a modern technika legújabb eredményeihez. A nyelv a nemzet kovásza, a nemzeti kultúra továbbélője. Ki kell alakítani, vagy meg kell erősíteni azt a nemzeti tudatot, amely a nemzeti hovatartozást nem genetikailag és nem államhatárok, hanem a nyelv, a hagyomány, a kulturális örökség alapján határozná meg.” (30)

ÖSSZEGZÉS

Ennyit szemezgettem, és még sok van. Ám ebből is jól látszik, hogy a nyelvvel nemcsak a nyelvészek foglalkoznak, hanem más tudományok, szakterületek képviselői is, a nyelv tehát közügy! A nyelvész nyilván kutatja a nyelvet, az avatatlan foglalkozik vele, részben munkaeszközeként, másrészt mint létezési formájával, feltételével („Az ember nyelvbe zárt létező”).

Általános nyelvészeti álláspont manapság, hogy a nyelv változik a nyelvhasználók szokásai szerint; ez természetes folyamat, beszélni nem szabad, és – mint vélik – hasztalan is: önállóan alakul. Nyelvművelő nagy nyelvészek (Lőrincze Lajos, Fábrián Pál, Grétsy László, Balázs Géza, Kis Jenő stb.) nem biztos, hogy így gondolták, gondolják. Az azonban biztos, hogy az avatatlanok nem osztják ezt a véleményt: a nyelvi szabvány alkalmazását tartják követendőnek, zsinórmértéknek; a tudományok nyelvében mindenképpen, de a köznyelvben is. Más kérdés, hogy mit tekint a nyelvközösség szabványnak; változik-e az erről alkotott kép. Ennek fejtegetése messzire vezetne. Annyi azonban egyértelműen kitűnik az idézetekből, hogy a szerzők véleménye szerint az anyanyelv ügye mindenekfelett áll, azzal tevőlegesen foglalkozni kell, különben ebben az angolosodó világban rossz irányba halad. Ékes példája ennek Vizi E. Szilveszter gondolata, miszerint a tudomány nyelvnek, a szaknyelvnek mindenki számára érthetőnek kell lennie, mert csak így juthatnak el az ismeretek a közösség minden rétegéhez. Csak így lehetünk

az európai közösség egyenértékű tagja, és – mint Kiss Jenő fogalmaz – csak így lehet a társadalmunk versenyképes.

Előkerült a soknyelvűség kérdése, a több nyelv tudása, hogy az mennyire előnyös. Ám ez – miként Ádám György írta – semmiképpen nem jelenti a nyelvek „meggondolatlan keverését, az összevissza, zavaros beszédet... Természetes igényünk volt a *tiszta, érthető*, makulátlan beszéd, akár a magyarról, akár az akkor tanult idegen nyelvekről volt szó.” Ez a nyelvhasználat sarkalatos pontja: mindegyik nyelvet csakis a maga helyén, keverve soha. A tudománynyelvekben éppen a keveredés a legnagyobb gond. Okairól Bertók Lóránd írt, rámutatva arra, hogy senki nem kényszerített rá; „ez az »önkéntes gyarmat« egyik sajnálatos tüneteként fogható fel”.

A magyar nyelv szókincsgazdagságáról többen is írtak, és arról, hogy magyarul mindent ki lehet fejezni. A magyar értelmző nevezettár készítésében ezt magam is tapasztalom. Ennek tudatosítása a társadalom minden területén – eloszlata azt a tévhitet, hogy magyarul nem lehet – a magyar tudománynyelvek megőrzésének záloga, elsőrendűen a Magyar Tudományos Akadémia feladata. Juhász Nagy Sándor írta, hogy „amikor annak idején az első hazai orvosiskola nagyjai” a szakterületeiken nemzetközi színvonalon tevékenykedtek, „nyelvi igényeik szerint a korabeli magyar írás kiválóságaihoz – Vörösmartyhoz, Petőfihez, Arany Jánoshoz – és szellemiségükben természetesen a nyelv fellendítésére akadémiai alapító Széchenyihez »zárkóztak fel«”.

A XVIII. századi nyelvújítás – a tudományok művelésére alkalmatlan gyarmati magyar tudománynyelvünk tökéletesítése – az anyanyelv létfenntartó jelentőségének közéleti tudatosulásából és a hazafiasságból fakadt. „Hazafiasság”, mintha már elavult fogalom volna, fennkölt gondolat. Hol van már? Talán még mosolyognak is rajta, pedig – írta Juhász Nagy Sándor – „ma sem jelent mást, mint egyrészt a nemzeti közösséggel önként vállalt mély érzelmi azonosulást, másrészt e közösség iránti tudatos felelősségvállalást”. Felelősségvállalást az anyanyelvünk iránt a nyelvi otthonosság szellemében. A nyelvi otthonosság – írta Matekovits György – „a nyelvtudást, a nyelvismeretet, a nyelvtudáshoz fűződő érzelmi hozzáállást és a nyelvhez való tudatos viszonyt” jelenti.

Figyelemre méltó a vélekedés a tudománynyelvek idegen nevezeteinek kérdéséről. Lapis Károly írta: „Ha ezeket változtatlanul vagy – ami még rosszabb – kissé kitekert formában vesszük át és használjuk, torz lesz a magyar orvosi nyelv fejlődése, illetve meg is áll”. Telegdy Gyula szerint az orvosi nyelv a latinra épül. Eleink ezt igyekeztek magyarra fordítani, de nem terjedt el. „Ma – miként írta –, ha illet hall az ember, vagy régebbi tudományos közleményekben ilyen szóval találkozok, inkább a csodálkozás vagy – az esetek egy részében – az érthetlenség érzése tölti el.” Ugyanakkor rámutatott az angolosodó orvosi nyelv lehetetlen helyzetére. Palkovits Miklós a lépéstartást és az új szakkifejezések terjesztésének szükségességét hangsúlyozta. Az orvosi szaknyelv művelésének jelentőségére Pálinkás József is rámutatott. Buda Béla írta:

úgy látszik, az orvosi szakma nem képes nélkülözni az idegen szakkifejezéseket, és mivel ezek nagy számban vannak, és sajátos szöveggörnyezetük miatt magyarításuk már különösen nehéz lenne. Hasonlóan vélekedett Szirmai Imre is, mondván, hogy vannak meghatározatlan vagy az anyanyelvre nem fordítható fogalmak. Elkésérítő, de valós a Nagy Tibor által idézett két vélemény: a magyar nyelv nem „civilizált” és magyarul nem érdemes írni. Sokan vannak ezen a nézeten, de nem merik kinyilvánítani. Gaál Csaba szerint a szükség-telen idegen szavak használata mögött szellemi tohonyaság áll. Magam a magyarítás pártján állok; hangsúlyozom: nem fordítani kell, hanem elnevezni meghatározott fogalmakat, magyar nevezeteket létrehozni félreérthetetlen tartalommal – és akkor teljesen mindegy, hogy az angol szakszó tágabb vagy szűkebb értelmű. Donáth Tibor mondta: „a hivatalos terminus technicust nincs jogom megváltoztatni”. Nem is akarom – nemzetközi helyzetben azt, magyar viszonyokban emezt használok. Jól megférnek egymással. A Boda László által említett nevezéktani kétnyelvűséget így értem, semmilyen körülmények között nem úgy, hogy magyar szövegben használok mindkettőt. Egyetérték Szabó T. Attilával: a „jól megválasztott és helyesen használt magyar szakkifejezések nemcsak szókincsbéli, hanem tartalmi, gondolkodásbeli gazdagodást is jelentenek”. Továbbá Pásztor Emillel is: „egy-egy szép magyar nyelvű szakközlemény, a nyelvújítás tudatos igénye nélkül is, hozzájárul nyelvi értékeinkhez”.

Vészharang Gyéresi Árpád vélekedése a magyar nyelvű tudományos folyóiratok megszűnéséről, mivel: „a fiatal szerzők szinte kizárólag angolul közölnek a teljesítménymérési szempontok következtében”.

ZÁRSZÓ

Pontot téve az utolsó mondat után, felvetődött bennem a kérdés: miért szemezgettem? Ösztönösen, mert a magyar nyelvről, orvosi nyelvről írt vélekedések magukkal ragadtak, és késztetést éreztem arra, hogy ezt a felemelő érzést megosszam másokkal is, legalábbis izelítőt adjak belőle. Meg talán azért is, mert az írottak szétszórva a folyóiratban nem fogalmazódnak meg annyira lélegzetelállítóan, mint összeszedve. De mi végre az egész, hiszen tudománynyelvünk állapota – miként a szerzők fogalmazták – siralmas. Semmi foganatja a sok intésnek, óvásnak. Ennek ellenére fel kell hívni a figyelmet, ám ez nem elég, cselekedni kell. Erre most nem térek ki, csupán annyit teszek hozzá, hogy a fentiek cselekvés indítói.

A szemezgetésem tudatalatti indítéka mellett volt egy tudatos is: felhívni kortársaim és a jövő nemzedékek figyelmét ókori anyanyelvünk nagyszerűségére, anyanyelvük iránti felelősségükre, hogy ők is számadással tartoznak anyanyelvi közösségüknek az anyanyelvvel való törődésükről. Nekem az anyanyelv a bensőm valója. Osztom Nemesánszky Elemér véleményét: „Minden egyes orvos kötelessége lenne a magyar orvosi szaknyelv ápolása”; de a *lenne* szót törölöm a mondatból.

IRODALOM

1. Ádám György *Fontos-e a magyar orvosi nyelv?* MONy 2001;1:28.
2. Bertók Lóránd *Szakmai nyelvünk* MONy 2001;1:25.
3. Boda László *A biológiai illetékességű tudományok szaknyelve és a filozófia* MONy 2013;1:12.
4. Buda Béla *Gondolatok a magyar orvosi szaknyelv kérdéséhez* MONy 2002;2:6.
5. Csernátó Zoltán *Fractura bordae* MONy 2011;1:5.
6. Donáth Tibor *Hogyan is állunk a magyar anatómiai szaknyelvvél?* MONy 2003;2:31.
7. Gaál Csaba *A fordítás útvesztői* MONy 2008;2:60–3.
8. Gaál Csaba *A magyar orvosi nyelv jelene* MONy 2013;2:133–4.
9. Gaál Csaba *További gondolatok a tudomány és a filozófia összefüggéséről* MONy 2014;1:61.
10. Gyéresi Árpád *Szükséges-e a magyar nyelvű magyar tudomány?* MONy 2019;2:109.
11. Györfly Sándor *Nem magyarkodunk, hanem magyarul beszélünk* MONy 2001;1:24.
12. Jászberényi Csaba József *Köszöntők* MONy 2001;1:7–8.
13. Juhász Nagy Sándor *Köszöntők* MONy 2001;1:8.
14. Kiss József *A mérnök esete az orvossal* MONy 2002;2:17.
15. Kupcsulik Péter *A magyar orvosi nyelv hagyományai* MONy 2001;1:14.
16. Lapis Károly *Köszöntő* MONy 2001;1:10.
17. Matekovits György *Kisebbségi orvos – kisebbségi beteg* MONy 2007;1:8–11.
18. Michelberger Pál *Nemzeti nyelv a tudományban: múlt-jelen-jövő?* MONy 2001;1:31–3.
19. Molnos Angéla *Gyógyítsunk magyarul! A lélektani szaknyelv magyartítása* MONy 2002;1:29–30.
20. Nagy Tibor *Nyelvújítás visszafelé?* MONy 2002;2:21.
21. Nemesánszky Elemér *Magyar nyelvet vagy hangzavart? Az orvosi glosszológia napjainkban* MONy 2003;2:2–4.
22. Németh Éva *Magyarul nem megy?* MONy 2007;1:12–4.
23. Pálkás József *Köszöntők* MONy 2001;1:11.
24. Palkovits Miklós *Köszöntők* MONy 2001;1:11.
25. Pásztor Emil *Egy világhírű anatómus értekezése a koponyáról, az 1870-es évekből, szép magyar nyelven* MONy 2005;1:30–3.
26. Szabó T. Attila *Szükséges-e a magyar nyelvű magyar tudomány?* MONy 2019;2:111.
27. Szirmai Imre *Nyelvi és/vagy fogalmi zavarok a neurológiában* MONy 2005;2:46–8.
28. Telegdy Gyula *Köszöntők* MONy 2001;1:12.
29. Vizi E. Szilveszter *Köszöntők* MONy 2001;1:13.
30. Vizi E. Szilveszter *A nyelv szerepe a tudományban és az ismeretterjesztésben* MONy 2002;1:40–3.

„...az idegen szavak használata a legtöbb közönséges esetben szellemi zavarosságra mutat. Minthogy pedig egy magyar szó majdnem minden alkalommal pontosan megfelel az idegen szó jelentésének, idegen szó használatára nem jogosít fel az árnyalati különbségre való hivatkozás sem. De micsoda árnyalati különbségről is beszélhetünk ott, ahol az idegen egész csoport hazait túr ki a nyelvhasználatból, holott éppen a csoport tagjai kell, hogy az alapjelentésen belül egymástól különbözzenek.”

József Attila írása Tolnai Vilmos *Magyarító szótáráról*
Századunk, 1929. március, 189. oldal.